

24.94x33.27	1/2	34 עמוד	סופהשבו	20/05/2022	81736507-7
אוניברסיטת רייכמן - 84260					

שמואל רוזנר

קשה לדבר על "חוסן" ועל "ציבנות" | 34
 כשבתוך חמש שנים יש חמש מערכות בחירות / שמואל רוזנר

מעשבר זהות

מהו בעצם "חוסן לאומי", מדוע קשה כל כך ליצור אותו, ואיך כל זה מתבטא במשבר מחירי הדיור ובוויכוח המתעורר סביב חוק הלאום (שסופו ידוע מראש)

הו "חוסן לאומי"? שאלה שלא קל להשיב עליה. משמע, מדובר במושג גמיש, אלסטי, שהשימוש שנעשה בו איננו אחיד. בכנס המכון למדיניות ואסטרטגיה של אוניברסיטת רייכמן שנערך השבוע הרבו להזכיר אותו. היו שהשתמשו בו כדי להזכיר את דחיפותה של הסוגיה הישראלית-פלסטינית הבלתי פתורה. היו שהשתמשו בו בהקשר לקיטוב הפוליטי או החברתי.

הלכתי לבדוק כמה מדדים בינלאומיים של חוסן לאומי. יש כל מיני מדדים כאלה. חלקם פרי עבודה של מכוני מחקר, חלקם של חברות ייעוץ כלכליות. במיוחד עניין אותי מצבה של אוקראינה. מה אמרו החוקרים על החוסן הלאומי של אוקראינה לפני שנה או שנתיים. לא הופתעתי. כצפוי, לפני שנה אוקראינה נחשבה למדינה פריכה למדי, עם כלכלה בעייתית, שכנה אגרסיבית, בדלנים נחושים. מה כבר יכול להציל את אוקראינה?

שאלה טובה. גם השנה מצבה של אוקראינה בעייתית, כי התנאים הבסיסיים לא השתנו – למעט תנאי בסיסי אחד. התברר שחוסנם הלאומי של האוקראינים גדול מכפי שהיה נדמה. לפעמים, רק משבר מגלה את אופיין האמיתי של חברות, ואת נטיית לבם האמיתית של הפרטים השותפים בהן. יאסר ערפאת גילה חברה ישראלית קשוחה יותר מכפי שחזה בשנות האינתיפאדה השנייה. חסן נסראללה, מנהיג חיזבאללה, גילה חברה ישראלית שאינה רקומה כקורי עכביש, כפי שהציע בנאומו בשנת 2000. או כך לפחות נדמה לנו, הישראלים. אולי מהצד של נסראללה זה נראה אחרת, והוא עדיין סבור שאנחנו קורי עכביש. צריך רק לתת לזה קצת זמן, והקורים ייפרמו. אם לא שנה, חמש, אם לא חמש, 20, אם לא 20, 50.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מנסה לאמוד את מצב החוסן הלאומי של ישראל. יש לה מדדים, היא עוקבת אחריהם באמצעות נתונים וסקרים. לא תמיד הם מתיישבים אלה עם אלה. לכו תסבירו איך ייתכן ששיעור מקרי הרצח נמצא בעלייה (מגמה שלילית), אך תחושת הביטחון של האזרח "ללכת לבר באזור המגורים בשעות החשיכה" גם היא בעלייה (מגמה חיובית). לכו תסבירו איך ייתכן שמדד ג'יני לא-שוויון נמצא בעלייה (מגמה שלילית), אך שביעות הרצון של האזרחים מהמצב הכלכלי גם היא בעלייה (מגמה חיובית).

שלא לדבר על השאלה מה אפשר ללמוד מהנתונים האלה, המעורכנים לבערך לפני חצי שנה, על מצב הרוח הלאומי השבוע, בעיצומו של גל פיגועים, לנוכח חדשות על עלייה חדה במחירי הדיור, מול ממשלה בתהליך של התפרקות, מהומות בירושלים, מכות בבית חולים, התלהמות בכנסת, כנופיות פרוצות בהר מירון. רוצים חוסן לאומי? ספרו עליו לחיילים הממתנים לאישור מלגות "ממדים ללימודים".

הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט הזכיר את ממדים ללימודים בכנס רייכמן. העובדה שאי אפשר להעביר את החוק, קבע איזנקוט, מסגירה את העובדה שנקלענו ל"עומק התחתית". בזה הוא בלי ספק צודק. אבל כאשר הוא ממליץ על "אסטרטגיה חדשה וחזון חדש" למדינת ישראל, המסר מסתבך. הוא מבקש "ליצור זהות מגובשת שצריכה להישען על מגילת העצמאות, בית לאומי לעם היהודי, ספר הספרים וממלכתיות". בהנחה שאני מבין מה הוא רוצה, אני בעד. אך מה יגידו על החזון שלו רבע מאורחי ישראל שאינם יהודים? ומה יאמרו עליו החרדים, שאיזנקוט לא שכח להזכיר את שיעור הגיוס הנמוך לצה"ל, שיש להם תרומה משמעותית אליו? האם בכלל ניתן לייצב חוסן לאומי כאשר לא לגמרי ברור מי בדיוק נכלל תחת המטרייה "לאומי"?

היעדר משאבים, וחוזר חלילה. למצוקות שוק הנרל"ן יש להוסיף גם בעיות כמו בירוקרטיה, הקצאת קרקע, שיווק דירות לשכירות, שליטה מדינתית מול שוק חופשי, סכסוד לנוקמים, שאלות של מרכז מול פריפריה, תחבורה ותעסוקה. עניינים מורכבים. לפעמים סותרים. חלק גדול מאיתנו בעלי דירות. אין לנו אינטרס שמחירי הדירות יצנחו, כי זה רכושנו העיקרי. חלק גדול מאיתנו מגדלים דור צעיר. יש לנו אינטרס שמחירי הדירות יירדו, כדי שנוכל לסייע לדור הבא.

את כל זה אנחנו מניחים לפתחה של הממשלה. אחת לזמן מה, כשמתפרסם מדר המעיד על המשך העלייה במחירי הדירות, וכשאינן שום דבר חשוב אחר לדבר עליו, אין פיגוע, או סערה פוליטית דחופה, אנחנו אפילו מקפיצים את הנושא לראש החדשות. כך קרה השבוע. המדר פורסם, הנושא הובלט, הממשלה הביטחה לטפל. הביטחה שהיא מטפלת. והיא באמת מנסה. כל עוד היא מכהנת. בחמש השנים האחרונות, זה אומר שהממשלה מנסה לזמן קצר, ואז נופלת, ואז ממשלה חדשה צריכה לטפל, עד שגם היא נופלת.

הזינוק במחירי הדירות מחייב התמודדות מורכבת עם בעיה שהפתרונות לה – כולם – ארוכי טווח. אי אפשר לטפל בה באמצעות ממשלות שכהונתן קצרת טווח, משתי סיבות. האחת – פתרונות ארוכי טווח מחייבים תכנון ארוך טווח שאיננו נתון לגחמות מתחלפות של שרים שבאים והולכים. במציאות של ממשלה שמתחלפת כל שנה, אתמול כ"ץ, היום ליברמן, מחר מי יודע, היום אלקין, אתמול גלנט, מחר מי

אחרים. מי שכל כספם הולך למשכנתה, או לשכירות, ואין להם הרבה, לא יוכלו לשכור לילדיהם מורה פרטית למתמטיקה, ולכן ילדיהם יצליחו פחות במקצוע הכרחי להתקדמות כלכלית בחיים, ולכן גם הם, בבוא היום, יקצו חלק ניכר משכרם למשכנתה, וגם ילדיהם – וחוזר חלילה.

הזינוק במחירי הדירות הוא עניין מורכב. אין לו פתרון פשוט, שאפשר לשלוף משרוול של שר אוצר, או של נגיד בנק ישראל, או של ראש ממשלה, או של שר שיכון. חלקו נובע ממרכיבים גלובליים, שאין לישראל שליטה עליהם. כל הדברים שמסתתרים מתחת לכותרת "תשומות בנייה". מחירי הברזל, ההובלה בספינות, הבנוי. חלקו נובע ממרכיבים ייחודיים, פתאומיים, שגם עליהם יש שליטה מוגבלת. כמו סגירת ופתיחת שערי בצורת עזה לפועלים, בגלל שינוי במצב הביטחוני.

חלקו נובע ממרכיבים ייחודיים קבועים, כמו שיעור הילודה בישראל. ממעטים לדבר על זה, אבל ישראל היא לא רק מדינה ששטחה קטן, ולכן הקרקע יקרה, היא גם מדינה שאוכלוסייתה גדלה בקצב מסחרר, מה שמחייב בנייה בקצב מסחרר. ולא רק זה: הגידול המסחרר באוכלוסייה הוא בעיקר של אוכלוסייה שאמצעיה דלים, משמע, שאינה יכולה לשלם מחיר גבוה על ריור, ואם היא משלמת, לא נשאר לה הרבה לשום דבר אחר. חזרנו לערבים, חזרנו לחרדים. קל לראות את מעגל הקסמים המשטה בהם ובנו: השכלה נמוכה, שמובילה לשכר נמוך, שמוביל לקושי להתקדם כלכלית, שמוביל להשקעה לא מספקת בחינוך, שמובילה להשכלה נמוכה, שכר נמוך,

בעוד זמן לא רב, שבועות או חודשים ספורים, ישראל שוב תיכנס למערכת בחירות. למעשה, מערכת הבחירות כבר החלה, רק עוד לא באופן רשמי. באמריקה קוראים לתקופה הזאת, הבחירות המקדימות שלפני הבחירות המקדימות, "המקדימות הסמויות". זה הזמן שבו המועמדים אוספים כסף, מגבשים מטות, מתכננים מהלכים, קובעים טון ומסר ואסטרטגיה. מנהיגי הליכוד כבר זיהו את המסר שאיתו ירוצו בבחירות הבאות: הערבים כובשים את המדינה. לא "נוהרים" – אלא "משתלטים". בלי קשר לשאלה אם מנהיגי הליכוד צודקים או טועים (התשובה: לא לגמרי זה ולא לגמרי זה), ברור שמסר כזה לא מחזק את החוסן הלאומי.

באופן כללי, מערכות בחירות הן תקופה של כעס, פילוג וטלטלה לאומית. קשה ליצור תחושה של חוסן, הנשענת על אחדות מטרה, על אמון בשלטון, על יציבות ותוכניות ארוכות טווח, כאשר בחמש שנים נערכות חמש מערכות בחירות.

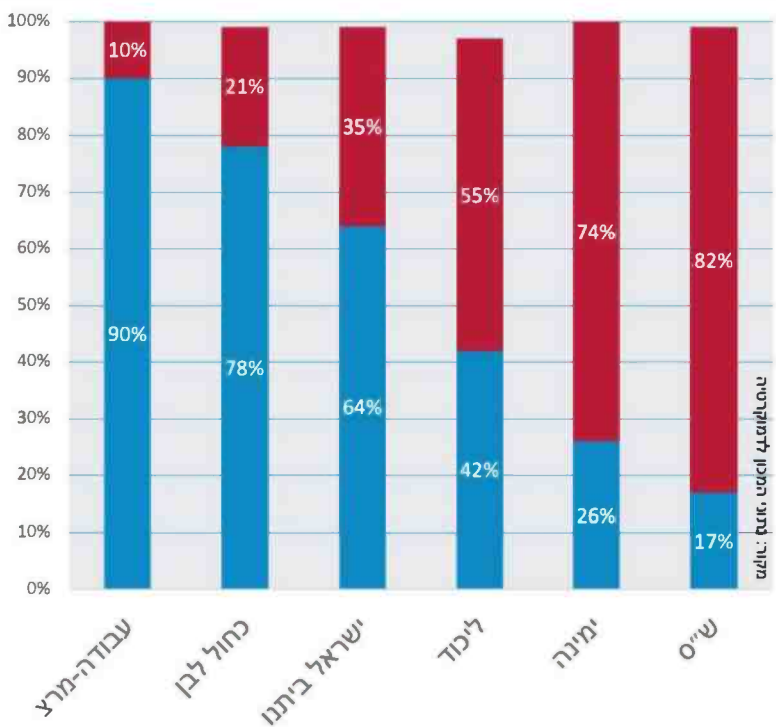
דוגמה: מצב הדיור

קשה ליצור חוסן לאומי, כאשר הדור הצעיר נאלץ להתמודד עם השאלה אם יש לו עתיד כלכלי נסבל במדינתו, אם יש לו סיכוי להגיע למינימום המצופה במדינה כמו ישראל: בעלות על מקום מגורים. במובן זה, הזינוק במחירי הדירות הוא בעיה כלכלית. אבל הוא קודם כל בעיה חברתית. הוא מקשה על צעירים להתקדם בחיים. הוא מרגיש פערים. הוא מחייב הקצאת משאבים מוגזמת לסעיף אחר, על חשבון סעיפים

25.47x34.25	2/2	עמוד 35	מערב - סופהשבו	20/05/2022	81736508-8
אוניברסיטת רייכמן - 84260					

האם ישראל היא מדינה מוסרית? סרקו את הקוד ובואו להתמודד עם דילמות מדיניות-בטחוניות

האם להוסיף סעיף "שיוויון" לחוק הלאום

■ בעד ■ נגד

הקדריט. מנסור עבאס צריך להציג קבלות, לכן הוא מנצל שעת כושר להציג דרישות. וגם ימינה צריכה להיערך: איילת שקד עושה זאת בהודעות תקיפות נגד שינוי חוק הלאום. היא לא תאפשר. אין סיכוי שתאפשר. הבחורים שלה בימין תומכים בחוק הלאום בלי שוויון. הבחורים שלה חשובים, כי הממשלה אוטוטו מתפרקת. וחץ מזה, יש לה אידיאולוגיה. גם את זה צריך לומר. לא הכל פוזיציה פוליטית, שקד כאמת מתנגדת לסעיף שוויון, כפי שמתנגדים לו רוב חברי גוש הימין בישראל.

יהיו שיאמרו: אבל יש רוב בציבור לסעיף שוויון. זה נכון ולא חשוב. נכון שיש רוב קטן, שאם מוצגת לו שאלה בנוסח "באיו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפט: יש לתקן את חוק הלאום כך שיכלול את עקרונות השוויון המלא לאזרחים הלא יהודים של המדינה?" - הוא מסכים. זה נוסח שהציג המכון לדמוקרטיה בסקריו לפני שנה. אז למה זה לא משנה? כי הרוב הקטן הזה בציבור איננו מתורגם לרוב בכנסת. כמו שיש רוב בציבור בעד תחבורה ציבורית בשבת, אבל אין רוב בכנסת. כמו שיש רוב בציבור בעד נשות הכותל, אבל אין רוב בכנסת. כך גם במקרה הזה: יש רוב בציבור, שאיננו מתחבר לרוב בכנסת. כבר עשינו את החשבון. הוא גם לא יתחבר לרוב בכנסת, כי בקרב מצביעי המפלגות המרכזיות את הרוב הזה יש התנגדות ברורה לסעיף "שוויון" בחוק הלאום. הביטוי בגרף: בוחרי מרץ, או כחול לבן, תומכים בסעיף הזה. לכן הנציגים שלהם הצביעו נגד חוק הלאום. בוחרי הליכוד, ש"ס וימינה מתנגדים לסעיף הזה. אלה המפלגות שכרוב שלהן הועבר חוק הלאום ללא סעיף שוויון.

סיכום ומני: הוויכוח מעניין אבל תיאורטי. הסחת דעת. ויכוח שנועד לחדד הבדלים, ולהדגיש עמדות, לקראת טלטלה במערכת הפוליטית. אם חוק הלאום ישונה יום אחד, זה יהיה בזמן אחר, במדינה שבוחרת כנסת מסוג אחר.

השבוע נסמכנו על מידע ונתונים של אתר המדד, דיווחי בנם המכון למדיניות ואסטרטגיה, נתוני המכון למדיניות העם היהודי, המכון לדמוקרטיה, גאלוף, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. tgvot@maariv.co.il

חוק הלאום, הוא על תוספת של סעיף שוויון לחוק הלאום! נשיב: אבל זה בדיוק היה הוויכוח כאשר החוק עבר לפני ארבע שנים. גם אז אפשר היה להוסיף סעיף שוויון, ולהרחיב את מעגל התומכים בחוק. זה לא קרה אז מאותה סיבה שזה לא יקרה עכשיו. תומכי חוק הלאום לא רוצים סעיף שוויון.

למה הם לא רוצים סעיף שוויון? מכאן, התשובה מתפצלת. תשובת שוללי החוק תהיה "משום שהם גזענים", או משהו מהז'אנר הזה. תשובת מחייבי החוק תהיה "בגלל שופטי בג"ץ", או משהו מהז'אנר הזה. מלכתחילה, זו אחת הבעיות עם חוק הלאום, מה שגרם לפרופ' רות גביון להתנגד לו, ולהמליץ לציפי לבני, שרת המשפטים דאז, להתנגד לו. זה חוק שנועד לחוק את האופי הלאומי של ישראל מול בג"ץ אקטיביסטי, אבל למעשה נתון עוד כוח לשופטים. עוד חוק לפרש. ברצותם, יפרשו אותו כך, וברצותם יפרשו קצת אחרת. כדי למנוע מצב של פרשנות שממש לא עולה בקנה אחד עם כוונת מנסחי החוק, הקפידו והתעקשו לא להכניס סעיף שוויון.

אז מה קרה עכשיו, שמחייב שיקול מחדש? שני דברים. האחד - חשיפת מותו של גיבור ישראל מחמוד ח'יר א-דין אפשרה להשתמש מחדש בטיעון הדררוי נגד החוק. כמוכון, זו לא פעם ראשונה שנעשה בו שימוש. הוא התברר כטיעון יחסית משכנע. מי שרוצים להוסיף סעיף שוויון יודעים שיהיה להם קשה עם רעת הקהל אם יסבירו שמדובר בשוויון לערבים. אבל הדררוים זה סיפור אחר. את הדררוים כולם מעריכים, מכבדים ואוהבים (יש לזה ראיות במספרים בספרים שערכנו). כאשר נחשף סיפורו הדרמטי של גיבור ישראל דרווי, קשה לעמוד מנגד ולהתנגד לדרישה לשוויון גם בחוק הלאום.

וקרה עוד משהו - הממשלה החלה בתהליכים של פירוק. כמה מהירים הם יהיו עוד קשה לדעת. אולי קצת פחות, אולי קצת יותר. אבל ברור שיהיו, ברור שהממשלה, בלי רוב בכנסת, חיה על זמן שאול. ברור שראשי המפלגות מתחילים (ומתחילות) מיכאלי לחשוב על היום שאחרי הממשלה, על יום הבחירות. ליברמן צריך לבדל את עצמו מלפיד וגנץ, לכן הוא תוקף את מי שנפגש עם מחמוד עבאס. גנץ צריך להזכיר שהוא מר ביטחון, לכן הוא מתלונן בפני בנט על

מהעם רצה להחליף, עכשיו זו ממשלת בנט לפיד שחצי מהעם רוצה להחליף, אין הבדל) גובר על הרצון ביציבות ובתכנון ארוך טווח. כלומר, אנחנו, הציבור, מצד אחד כופים על הפוליטיקאים שלנו קיצור כהונות, ומצד שני תובעים מהפוליטיקאים שלנו תכנון ארוך טווח. זה לא הולך ביחד.

הסחת דעת: הלאום

לעתים קרובות שיקולים של פוליטיקאים הם הדבר שהכי קל להסיר. כל מה שצריך זה גרף, או שניים, וההסבר כבר מסביר את עצמו. זה המקרה של חוק הלאום. או, אם לדייק, הוויכוח המתחדש על חוק הלאום. ויכוח שסופו ידוע מראש: לא יהיה שינוי בחוק הלאום. מדוע? כי אין רוב לשינוי כזה. מדוע? כי הרוב שהעביר את חוק הלאום עודו רוב. חוק הלאום היה שנוי במחלוקת מעיקרו. הוא עבר בכנסת ברוב קטן (אם כי, כפי שיאמרו מחייביו, רוב הרבה יותר גדול מזה שנדרש להעברת חוקי יסוד לא פחות דרמטיים כמו "כבוד האדם וחירותו"). 62 חברי כנסת תמכו בו. קצת יותר ממחצית.

עכשיו חשבון: 30, ועוד 9, ועוד 7, ועוד 7, ועוד 6, ועוד 6. סך הכל: 65 חברי כנסת. לא הכנסת של אז, הכנסת של היום. הליכוד וש"ס ויהדות התורה וימינה ותקווה חדשה והציונות הדתית. אם כל המפלגות האלה תומכות בחוק הלאום - והן תומכות - אזי לחוק הלאום יש רוב דומה לזה שהיה לו קודם, פלוס או מינוס כמה "כים. תאמרו: רגע, אבל הוויכוח הוא לא על

יודעת, האסטרטגיה של אתמול היא הרפורמה של היום, והרפורמה של היום היא החדשות הישנות של מחר.

השנייה - פתרונות ארוכי טווח לא משתלמים פוליטית, ולכן לא עומדים בראש סדר העדיפויות של ממשלה שמשך כהונתה קצר, ושמחר בבוקר כבר תצטרך להתמודד בבחירות. מה שבנט לא יעשה, מה שאלקין וליברמן לא יעשו, את הפירות יקצור מישהו אחר. מישהו שיבוא אחריהם. וכמוכון, זה לא אומר שהם רוצים לעשות את הדבר הנכון. זה לא אומר שהם לא רוצים לפתור את בעיית מחירי הדיור. הם רוצים. אבל לפוליטיקה יש דינמיקה משלה, היא כופה על מי שעוסק בה סדרי עדיפויות, רגשים, מיקוד במה שרחוק לעומת מה שחשוב. עוד רגע יהיו בחירות, ואלקין יצטרך להציג קבלות לבחורים. את מחירי הדיור כנראה לא יצליח להוריד, ואם יצליח, זה יהיה במחירי בוק שנוקם עולה על תועלתם - כלומר, הוא יאלץ לחפש דרך אחרת למצוא חן בעיני הבחורים. לתת להם משהו שאפשר לתת בשנה או בשנה וחצי, ולא משהו שנמשך חמש שנים.

כך, מממשלה לממשלה, אומרים שהדיור בראש סדר העדיפויות, אבל מהר מאוד מורידים אותו לתחתית, המקום שבו מחכים הפרויקטים שאי אפשר לקחת עליהם קרדיט בהתקרב הבחירות.

הנה, עוד סיבה לרצות בממשלה יציבה, שמכנת לאורך זמן. אינטרס של כולם. אלא שגם "כולם", בדיוק כמו הפוליטיקאים, רואים את הטווח הקצר, הרצון להחליף ממשלה "עכשיו" (קודם זה הייתה ממשלת הליכוד שחצי